

Krig og konflikt

Folkrättsbrott i nationell domstol

Anna Andersson, forskare, Sverige

Anna Andersson är forskare vid enheten Ledning, koncept och juridik för totalförsvaret vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Sverige, samt doktorand i rättsvetenskap vid Senter for Menneskerettigheter, det juridiske fakultet vid Universitetet i Oslo, Norge.

Ingress

Nationell lagföring av internationella brott är nödvändig för att motverka straffrihet, både när möjlighet till internationell lagföring finns och särskilt då den helt saknas. Erfarenheter från Sverige, Finland och andra länder visar att nationell lagföring kan bidra med effektivitet och kvantitet och att de nordiska rättsordningarna är väl lämpade att bidra till det globala arbetet mot straffrihet och i förlängningen utvecklingen av den internationella straffrätten.

1. Inledning

När det rapporteras om internationella brott vänds ofta världens blickar mot den permanenta internationella brottmålsdomstolen (ICC). I skuggan av ICC sker dock en utveckling mot mer nationell lagföring av folkrättsbrott/ krigsförbrytelser¹ och andra internationella brott. Under det senare decenniet har uttrycket ”framtidens för internationell straffrätt är nationell” framförts allt oftare och idag börjar det få genomslag i praktiken.²

Majoriteten av världens länder har infört folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser i nationell lagstiftning, ofta baserat på Romstadgan och med universell jurisdiktion. Det inkluderar alla de nordiska länderna utom Danmark, som dock förbereder sådan lagstiftning.³ Antalet nationella rättsfall om internationella brott ökar stadigt men från väldigt låga siffror.⁴ Tendensen

¹ Folkrättsbrott är en svensk brottsrubricering som motsvarar krigsförbrytelser. Det numer upphävda folkrättsbrottet, 22 kap. 6 § Brottsbalken (1962:700) (BrB), tillämpas fortfarande för gärningar som begåtts innan 1 juni 2014 då lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott trädde i kraft (då med ett annat namn).

² Se exempelvis Patryck Labuda, *International Criminal Tribunals & Domestic Accountability: In the Court's Shadow*, OUP, 2023; Wolfgang Kaleck och Patrick Kroker, *Syrian Torture Investigations in Germany and Beyond: Breathing New Life into Universal Jurisdiction in Europe?*, JICJ, Vol. 16, 2018, s. 165-191; och *Is the Future of International Law Domestic?*, Conference Note, Nuremberg Academy, https://www.nurembergacademy.org/fileadmin/user_upload/05_12-14_Concept_Note.pdf, 2022.

³ Se ICRC:s databas för nationell praxis, <https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/all-national-practice>; ICC Legal Tools database om nationell lagstiftning, <https://www.legal-tools.org/>; och EuroJust, *At a Glance: Universal Jurisdiction in EU Member States*, <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/at-a-glance-universal-jurisdiction-in-eu-member-states.pdf>, 2023. Angående Danmark, se Betänkning om visse internationella förbrytelser, Betänkning nr. 1583, 2024.

⁴ Se Máximo Langer och Mackenzie Eason, *The Quiet Expansion of Universal Jurisdiction*, EJIL, Vol., 30, Issue 3, 2019, s. 784-790; och TRIAL International, *Universal Jurisdiction Annual Review 2024*, 2024, https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2024/04/UJAR-2024_digital.pdf, s. 11.

är alltså tydlig mot ökat nationellt ansvarstagande för internationella brott men ännu är antal aktiva förundersökningar, väckta åtal, genomförda rättegångar och laga kraft vunna nationella domar begränsade. Utvecklingen bidrar till det globala arbetet mot straffrihet men det står samtidigt klart att mer behöver göras i fler länder.

Det finns anledning att diskutera nationell lagföring av internationella brott i ett nordiskt sammanhang. Dels för att det finns en gemensam nordisk hållning i internationell straffrätt (ISR). Dels för att det finns goda möjligheter för och erfarenhet av straffprocessuellt samarbete i Norden. Dels för att de nordiska länderna delar en rättstradition som kan ha relevans vid interaktion mellan nationella domstolar i dessa ovanliga frågor.⁵ Jag ämnar här att argumentera för att de nordiska länderna bör -fortsatt respektive i större utsträckning- utreda och lagföra personer för internationella brott som begåtts i andra länder i syfte att bidra till det globala arbetet mot straffrihet. Jag kommer behandla temat med utgångspunkt i folkrätten och ge exempel från Sverige.

Vilka brott talar jag då om? Internationella brott kan beskrivas som överträdelse av folkrättsliga bestämmelser som berör hela det internationella samfundet, binder samtliga stater och individer och omfattas av universell jurisdiktion. För dessa brott gäller som utgångspunkt inte funktionell immunitet framför nationella domstolar (till skillnad från personlig immunitet).⁶ Folkmord, brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och aggressionsbrott brukar benämnas ”*the core international crimes*” och särskiljs på så vis från andra internationella brott såsom terrorism.⁷ Dessa är också de brott som ICC har jurisdiktion över,⁸ och de beskrivs i artikel 5 Romstadgan som ”*the most serious crimes of concern to the international community as a whole*”. Aggressionsbrottet räknas dock inte alltid in i *the core international crimes*. Alla nordiska länder har inte heller anslutit sig till Romstadgans tillägg om aggression,⁹ och dessutom torde aggressionsbrottet bara involvera ett fåtal personer varav flera skulle kunna ha personlig immunitet vilket hindrar nationell lagföring.¹⁰ Av dessa anledningar fokuseras referatet på folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser och det är framöver dessa som avses när begreppet internationella brott används.

2. Staters ansvar i relation till ICC

Historiskt sett har stater haft det primära ansvaret för att utöva straffrättslig jurisdiktion, även för internationella brott. Men under 1990- och 2000-talen när

---

⁵ Mark Klamberg, Nordic Perspectives on International Criminal Law and International Humanitarian Law, i Mikkel Jarle Christensen, Kjerst Lohne och Magnus Hörnqvist (red.) Nordic Criminal Justice in a Global Context: Practices and Promotion of Exceptionalism, Routledge, 2023, s. 59.

⁶ Cassese m.fl., 2013, s. 20-21. Se också Aziz Epik, No Functional Immunity for Crimes under International Law before Foreign Domestic Courts: An Unequivocal Message from the German Federal Court of Justice, JICJ, Vol. 19, Issue 5, 2021.

⁷ Cassese m.fl., 2013, s. 20; och Christine Schwöbel-Patel, The Core Crimes of International Criminal Law, i Kevin Jon Heller, Frédéric Mégret, Sarah Nouwen, Jens Ohlin, Darryl Robinson (red.), The Oxford Handbook of International Criminal Law, OUP, 2020.

⁸ Vad gäller aggressionsbrottet kan ICC enbart utöva jurisdiktion om berörd stat har anslutit sig till Kampalaändringarna avseende aggressionsbrottet (2010).

⁹ 124 stater är part till Romstadgan men enbart 45 stater har anslutit sig till Kampalaändringarna avseende aggressionsbrottet, däribland Finland, Island och Sverige men inte Danmark och Norge.

¹⁰ Se ICJ, Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of Congo v. Belgium), Judgment, 14 February 2002, ICJ Reports 2002, p.3, para. 58.

först de internationella *ad hoc* tribunalerna för Rwanda och f.d. Jugoslaven (ICTR, ICTY) och senare ICC upprättades var fokus på internationell lagföring. ICTY och ICTR ägde också företräde framför nationella domstolar.¹¹ Detta ledde till framväxten av en rik internationell rättspraxis som har kommit att forma den idag väl utvecklade internationella straffrätten (ISR).¹² Det var dock en begränsad period. För till skillnad från *ad hoc* tribunalerna utgör ICC ett komplement till nationella domstolar. Romstadgan för ICC understryker explicit *stater ansvar* att utöva straffrättslig jurisdiktion över de som begått internationella brott.¹³

Nationell lagföring är också nödvändig eftersom ICC har begränsad jurisdiktion. ICC har som huvudregel jurisdiktion över folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser som begås på statsparternas territorium, och över statsparternas medborgare.¹⁴ Eftersom inte alla stater är parter till Romstadgan faller flera situationer där internationella brott begås utanför ICC:s jurisdiktion. Om ingen annan internationell brottmålstribunal har jurisdiktion vilar hela ansvaret för att utreda och lagföra internationella brott i sådana situationer på stater. ICC har också bara jurisdiktion över gärningar som begicks efter att Romstadgan trädde i kraft, den 1 juli 2002.¹⁵ Internationella brott som begicks tidigare kan komma att aktualiseras för nationell lagföring eftersom de normalt inte preskriberas.¹⁶ Flera nationella rättsfall som avgjorts i de nordiska länderna rör situationer där lång tid förflutit mellan gärningarna och lagföringen. Ett exempel är det svenska fallet som rör folkrättsbrott som begicks i Iran på 1980-talet och där åtal väcktes i Sverige år 2021.¹⁷

Där ICC har jurisdiktion behöver Romstadgans komplementaritetsprincip beaktas. Principen tydliggör att ICC är ett komplement till stater primära ansvar att lagföra internationella brott,¹⁸ och kan således ses som ett skydd för stater suveräna rätt att utöva straffrättslig jurisdiktion.¹⁹ Stadgans ingress anger också att ”*effective protection*” av de internationella brotten ”*must be ensured by taking measures at the national level*”, och att det är ”*the duty of every state to exercise its criminal jurisdiction over those responsible for international crimes*”. Det är alltså inte bara de stater där dessa brott begås som har sådant ansvar utan alla stater delar detta ansvar, inkluderat de nordiska.

Även när ICC har jurisdiktion och agerar som komplement till bristande nationell lagföring kommer enbart ett fåtal personer aktualiseras för lagföring. Romstadgans artikel 17 uppställer krav på en selektiv process genom att domstolen ska avgöra om en sak är ”tillräckligt allvarlig”.²⁰ Detta avgörs från

---

¹¹ Antonio Cassese, Paola Gaeta, Laurel Baig, Mary Fan, Christopher Gosnell och Alex Whiting, *International Criminal Law*, 3 uppl, OUP, 2013, s. 295-296.

¹² Se exempelvis Jonathan I. Charney, *International Criminal Law and the Role of Domestic Courts*, *AJIL*, Vol. 95, Issue 1, 2001, s. 120-123. Se också Prop. 2013/14:146, s. 28.

¹³ Se ingressen samt artiklarna 1 och 17 Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (1998).

¹⁴ Artikel 12.2 (a) och (b) Romstadgan.

¹⁵ Artikel 11.1 Romstadgan. För stater som tillträder stadgan efter dess ikraftträdande har domstolen jurisdiktion från det datum stadgan träder ikraft för den staten, om inte staten gjort en deklaration enligt artikel 12.3, se artikel 11.2 Romstadgan.

¹⁶ Preskription för åtminstone folkmord, brott mot mänskligheten och tortyr anses i allmänhet strida mot internationell sedvanerätt. Cassese, s. 315. Se också artikel 29 Romstadgan.

¹⁷ Åklagarmyndigheten, Åtal för folkrättsbrott i Iran, 2021-07-27, <https://www.aklagare.se/nyheter-press/pressmeddelanden/2021/juli/atal-for-folkrattsbrott-i-iran/>.

¹⁸ Artikel 1 och 17 Romstadgan.

¹⁹ M.M. El Zeidy, *The Principle of Complementarity in International Criminal Law*, Nijhoff, 2008, s. 159.

²⁰ Artikel 17.1(d) Romstadgan.

fall till fall genom en holistisk bedömning utifrån kvantitativa och kvalitativa kriterier.²¹ Därtill ska utredningsarbetet enligt ICC:s åklagares strategi och policy främst inriktas mot ”de mest ansvariga”.²² Detta begrepp härrör från ICTY och ICTR:s senare praxis samt SCSL:s stadga. Där har ”de mest ansvariga” bedömts på liknande sätt, nämligen baserat på de påstådda brottnens allvarlighetsgrad och gärningspersonens formella eller faktiska position.²³ Sammantaget innebär detta att internationell utredning numer primärt inriktas mot höga civila och militära ledare ansvariga för internationella brott som begåtts i stor omfattning och fått allvarliga konsekvenser. Även mindre inflytelserika personer kan omfattas, om dessa begått brott av stor omfattning och/eller som orsakat allvarlig skada.

För de ”mest ansvariga” som omfattas av personlig immunitet är internationell lagföring det enda alternativet till straffrihet, eftersom personlig immunitet som huvudregel utgör hinder för nationell lagföring men inte gäller framför internationella brottmålsdomstolar.²⁴ Härvid utgör ICC ett viktigt komplement till nationell lagföring.

Som nämnts kan ICC inte förväntas pröva något större antal personer i respektive situation. I situationerna som rör brott i Demokratiska Republiken Kongo (DRC), Kenya och Sudan utfärdades arresteringsorder eller väcktes åtal mot sex personer. Övriga situationer har hittills haft färre arresteringsorder och/eller åtal.²⁵ I praktiken innebär det att enbart ett fåtal personer kommer lagföras internationellt.²⁶ Det visar på vikten av nationell utredning och lagföring även i de situationer där ICC har jurisdiktion.

Det står klart att stater har ansvar för att utreda och lagföra internationella brott, och i vissa situationer är nationell lagföring det enda alternativet till straffrihet. Eftersom alla stater delar ansvaret att utreda och lagföra internationella brott behöver stater i andra länder än där brotten begås axla en aktiv roll, exempelvis de nordiska. Internationella och nationella domstolar kan också förstås ha olika roller utifrån ansvarighetsgrad.²⁷ Nationella domstolar har det primära ansvaret att utreda och lagföra personer som begått internationella brott, från mindre ansvariga till de mest ansvariga, men lagföring av vissa personer kan hindras av immunitet. I de situationer där ICC har jurisdiktion bör domstolen, som komplement till nationella rättsordningar som är ovilliga eller inkapabla att göra detta, lagföra de mest ansvariga. Detta är särskilt önskvärt om de mest ansvariga omfattas av personlig immunitet.

---

²¹ ICC, Prosecutor v. Al Hassan, Appeals Chamber, Judgment on the appeal of Mr Al Hassan against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled “Décision relative à l’exception d’irrecevabilité pour insuffisance de gravité de l’affaire soulevée par la défense”, 7 June 2020, ICC-01/12-01/18-601-Red, para. 94.

²² Regulations of the Office, regulation 34(1); ICC, The Office of the Prosecutor, Policy Paper on Case Selection and Prioritisation, 15 September 2016, para. 42-44; och OTP Strategic Plan – 2019-2021, para. 24.

²³ Se Joseph Rikhof, Who Are Most Responsible in International Criminal Law?, Global Justice Journal 77, 2019.

²⁴ ICJ, Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of Congo v. Belgium), Judgment, 14 February 2002, ICJ Reports 2002, p.3, para. 58-61; artikel 27.2 Romstadgan; och ICC, The Prosecutor v. Al Bashir, Appeals Chamber, Judgment in the Jordan Referral regarding Al-Bashir Appeal, 6 May 2019, ICC-02/05-01/09 OA2, para. 113.

²⁵ Se ICC, Situations under investigations, <https://www.icc-cpi.int/situations-under-investigations>.

²⁶ Ward Ferdinandusse och Alex Whiting, Prosecute Little Fish at the ICC, JICJ, Vol. 19, Issue 4, 2021, s. 768.

²⁷ Charles C. Jalloh, Regionalizing International Criminal Law, ICLR, Vol. 9, 2009, s. 469.

3. Förutsättningar för nationell lagföring

Internationella brott i nationell lagstiftning

Romstadgan uppställer i sig ingen förpliktelse för statsparterna att införa de internationella brotten i nationell lagstiftning. För folkmord och flertalet krigsförbrytelser finns dock förpliktelser i andra traktat och internationell sedvanerätt att stater ska kriminalisera, utreda och lagföra eller överlämna misstänkta gärningspersoner.²⁸ Däremot finns idag inga motsvarande folkrättsliga förpliktelser för vissa andra krigsförbrytelser (särskilt i icke-internationella väpnade konflikter) eller brott mot mänskligheten.²⁹ Utöver dessa explicita men begränsade folkrättsliga förpliktelser finns folkrättslig grund för nationell straffrättslig jurisdiktion över folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser (oavsett konflikttyp) eftersom dessa omfattas av universell jurisdiktion. Universalitetsprincipen baseras på att dessa brott anses överträda så fundamentala folkrättsliga normer att hela det internationella samfundet berörs. Stater har alltså rätt att utöva straffrättslig jurisdiktion för dessa internationella brott oavsett var, av och mot vem de begåtts, och utan krav på dubbelstraffbarhet.³⁰

Majoriteten av statsparterna till Romstadgan har valt att föra in folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser i nationell lagstiftning trots att stadgan inte uppställer någon sådan förpliktelse. Det förklaras av att det kan ses som en ”lojalitetshandling” till ICC.³¹ Finland, Norge och Sverige hör till dessa länder,³² och snart också Danmark.³³ Brotten har i de flesta länder införts på likartade sätt, inspirerat av hur de formulerats i Romstadgan, även om skillnader finns. Denna harmonisering har framhållits som en av Romstadgans största framgångar.³⁴ I de finska, norska och svenska förarbetena anges att nationell lagföring har företräde framför internationell. Därtill framgår att avsikten med införlivandet har varit att säkerställa att den nationella straffrätten motsvarar brotten i Romstadgan för att kunna realisera

---

²⁸ Artikel 49-50 Genèvekonvention I (1949), artikel 50-51 Genèvekonvention II (1949), artikel 129-130 Genèvekonvention III (1949), artikel 146-147 Genèvekonvention IV (1949), artikel 85 Tilläggsprotokoll I till 1949 års Genèvekonventioner (1977), och artikel 1-5 Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (genocide) (1948). För sedvanerätten se ICRC, Customary IHL Database, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl>, baserad på Jean-Marie Henckaerts och Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Vol I: Rules and Vol II: Practice, ICRC, CUP, 2005, regel 158 och 161.

²⁹ Dock pågår internationella diskussioner om att förhandla en sådan konvention, se David Donat Cattin, Towards a Crimes Against Humanity Convention, TOAEP, Policy Brief Series No. 148, 2024.

³⁰ Ove Bring, Mark Klamberg, Said Mahmoudi, Pål Wrange, Sverige och folkrätten, 6 uppl., 2020, s. 108-111; Christopher Staker, Jurisdiction, i Malcolm Evans (red.), International Law, 5 uppl, OUP, 2018; och Prop. 2020/21:204, s. 80.

³¹ Carl Henrik Ehrenkrona, Aggressionsbrottet – ett brott i tiden, SvJT, häfte 4, 2022.

³² Sverige: se lag (2014:406) om straff för vissa internationella brott. Finland: 11 kap. strafflagen (39/1889), 1 § folkmord, 3 § brott mot mänskligheten och 5 § krigsförbrytelser. Norge: 16 kap. lov om straff av 20 mai 2005 nr. 28 (straffeloven), 101 § folkmord, 102 §§ brott mot mänskligheten, och 103–107 §§ krigsförbrytelser.

³³ I Danmark är folkmord är kriminaliserat genom lov om straf for folkedrab (lov nr 132 af 29/04/1955) och i militær straffelov (lov nr 530 af 24/06/2005) finns bestämmelser om straffansvar för överträdelser av IHR men de reflekterar inte hela den lista av krigsförbrytelser som stadgas i Romstadgans artikel 8. För närvarande pågår lagstiftningsarbete med att införa krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten i dansk rätt. Se Betänkning om visse internationale forbrydelser, Betänkning nr. 1583, 2024. Isländsk lag inte kunnat undersökas pga. författarens bristande språkkunskaper men ICRC:s databas över nationell praxis indikerar att sådan lagstiftning finns.

³⁴ Karolina Aksamitowska, Digital Evidence in Domestic Core International Crimes Prosecutions, Lessons Learned from Germany, Sweden, Finland and The Netherlands, JICJ, Vol. 19, Issue 1, 2021, s. 190; och Robert Cryer, Prosecuting international crimes: selectivity and the international crimes criminal law regime, CUP, 2005, s. 167-84.

komplementaritetsprincipen och bidra till att stadgans syfte om att motverka straffrihet uppnås.³⁵

Domsrätt baserad på universalitetsprincipen

Domsrätt över internationella brott som begås på det egna territoriet baseras på territorialprincipen. Denna är nära kopplad till statssoveräniteten och starkt förankrad i folkrätten.³⁶ Detta kan ha en preventiv funktion och är essentiell i händelse av väpnad konflikt.³⁷ För de nordiska länderna är dock lagföring av internationella brott idag enbart en fråga om extra-territoriell jurisdiktion, och kommer förhoppningsvis så förbli. Att nationell domstol är behörig att pröva internationella brott begångna utomlands, företrädesvis baserat på universalitetsprincipen, är en förutsättning för att kunna bidra till det globala arbetet mot straffrihet. Utövande av extra-territoriell jurisdiktion kan anses kontroversiell då det sammanfaller med en annan stats territoriella jurisdiktion.³⁸ För de internationella brotten bör det dock anses mindre kontroversiellt eftersom det finns både vissa folkrättsliga krav och en folkrättslig grund för att införa och utöva straffrättslig jurisdiktion. Den folkrättsliga grunden utgörs av att de internationella brotten omfattas av principen om universell jurisdiktion vilket innebär att de kan lagföras i samtliga länder, oavsett om det finns någon koppling mellan gärningsman, offer eller gärning och det lagförande landet.³⁹

Eftersom utövande av extra-territoriell jurisdiktion kan vara kontroversiell har det diskuterats huruvida det bör krävas någon form av koppling mellan den lagförande staten och gärningen, gärningspersonen eller offret. Flera stater har infört någon typ av sådant anknytningskrav.⁴⁰ Denna diskussion präglas av en spänning mellan realism och formalistiska synsätt å ena sidan och idealism och moraliska synsätt å andra sidan. Enligt de som antar ett formalistiskt synsätt kan en snävare förståelse av universalitetsprincipen, som innehåller anknytningskrav, minska risken för utnyttjande och politiskt motiverade rättegångar. De som antar mer av ett moraliskt synsätt understryker vikten av att motverka straffrihet och menar att en bredare förståelse av universalitetsprincipen, utan sådana krav, innebär att länder inte blir en frihamn för internationella brott.⁴¹

Diskussionen har även präglat Sveriges hållning som svängt från en historiskt passiv till en aktiv roll i fråga om lagföring av internationella brott.⁴² I svensk rätt regleras domsrätt som utgångspunkt i 2 kap BrB.⁴³ Folkmord, brott mot

---

³⁵ Sverige: Prop. 2013/14: 146, s. 74 ff; Norge: NOU 2002: 04, s. 276; Finland: RP 55/2007 rd, s. 12.

³⁶ Bring, m.fl., 2020, s. 108-111. Se även Staker, 2018.

³⁷ Prop. 2020/21:204, s. 60 och 68.

³⁸ Bring, m.fl., 2020, s. 108-111. Se även Staker, 2018.

³⁹ Cassesse m.fl. 2013, s. 278. Se också Prop. 2020/21:204 s. 108.

⁴⁰ Cassesse m.fl., 2013, s. 278-279.

⁴¹ Se Aisling O'Sullivan, *Universal Jurisdiction in International Criminal Law: The Debate and Battle for Hegemony*, Routledge, 2017.

⁴² Att realismen, eller värdenihilismen, under lång tid var stark hos många svenska jurister menar Mats Deland kan förklara Sveriges passivitet, eller ovilja, att utreda och pröva misstänkta krigsförbrytare efter andra världskriget. Se Mats Deland, *Purgatorium: Sverige och andra världskrigets förbrytare*, 2010. Jämför Prop. 2020/21:204 som uttrycker ett starkt stöd för ICC och synen att svenska lagstiftningsåtgärder och svensk lagföring kan anses stödja ICC.

⁴³ Avvikande lagstiftning har dock företrädelse och finns exempelvis för aggressionsbrottet. Se 2 kap. 4 § 12 pt. BrB och 17 § lagen om straff för vissa internationella brott.

mänskligheten och krigsförbrytelser (samt folkrättsbrott) omfattas av universell jurisdiktion enligt 2 kap. 3 § BrB. Något uttryckligt anknytningskrav har inte införts i svensk lag men ovan nämnda diskussion reflekteras i förarbetena. Där framgår att extra-territoriell domsrätt bara bör utövas när det finns ett ”påtagligt och berättigat intresse av att lagföring sker i Sverige”.⁴⁴ Detta beaktas inom ramen för åtalsförordnanden, i den mån det krävs, men även domstol har visst utrymme att bedöma om anknytningen till Sverige är tillräcklig för att den ska vara behörig i det enskilda fallet.⁴⁵

I det s.k. Lundin oil-fallet uppkom denna fråga. HD kom fram till att anknytningen till Sverige var tillräcklig genom att den åtalade schweiziske medborgaren påstås ha begått gärningarna (medhjälp till folkrättsbrott i Sudan) tillsammans eller i samförstånd med en svensk medborgare och som företrädare för ett bolag i en svensk företagskoncern. Detta utgjorde alltså ett berättigat svenskt rättsskipningsintresse.⁴⁶ Någon liknande bedömning gjordes inte av domstolen i det svenska fall som rörde mord och folkrättsbrott begångna i Iran under 1980-talet, där gärningspersonen anlät till Sverige för ett tillfälligt besök och saknade annan koppling till Sverige. Hovrätten hänvisade till regeringens beslut om åtalsförordnande, konstaterade att den åtalade -frivilligt- befann sig i Sverige när han greps och fann att hinder mot svenskt utövande av straffrättslig jurisdiktion inte förelåg.⁴⁷

Både universell jurisdiktion och andra extra-territoriella jurisdiktionsgrunder har använts vid lagföring av internationella brott i Sverige. Domarna redovisar sällan den rättsliga grunden för domstolens jurisdiktion, men Martinsson har genom en undersökning av åtalsförordnanden visat att grunden för åtalet ofta är universalitetsprincipen när den åtalade har utländskt medborgarskap.⁴⁸ I flera domar där den åtalade är svensk medborgare anges att domsrätt kan baseras på två eller flera jurisdiktionsgrunder i 2 kap. BrB utan att det framgår om någon av dessa har getts företräde. I dessa fall har Martinsson visat att grunden i åtalsförordnandet skiljer sig åt. Det verkar därmed inte finnas någon klar linje för primär domsrätt när den åtalade är svensk,⁴⁹ men det står klart att universell jurisdiktion underlättat svensk lagföring av dessa brott.

Som nämnts har de nordiska länderna lagstiftning som uppfyller deras folkrättsliga förpliktelser och har dessutom infört, eller är på väg att införa, lagstiftning som fullt ut korresponderar med de internationella brotten i Romstadgan. Sverige, Norge, Danmark och Finland har också genomfört minst ett par rättegångar om krigsförbrytelser (eller motsvarande rubricering) och/eller folkmord.⁵⁰ Dessa fall visar att olika grunder kan användas för utövande av extra-territoriell jurisdiktion. De indikerar också att lagstadgad domsrätt baserad på universalitetsprincipen främjar nationell lagföring. Likaså visar erfarenheter från andra länder att fler nationella rättegångar om

---

⁴⁴ Prop. 2020/21:204 s. 87. 126.

⁴⁵ Högsta domstolens beslut ”Universalitetsprincipen”, mål Ö1314-22, 2022-11-10, (NJA 2021 s. 303), para. 26.

⁴⁶ NJA 2021 s. 303, para. 41.

⁴⁷ Svea hovrätts dom 2023-12-19 i mål B 9704-22, s. 8-9.

⁴⁸ Dennis Martinsson, Jurisdiktion avseende brott begångna utanför svenskt territorium, i Mark Klamberg (red.), Lagföring i Sverige av internationella brott, Jure, 2020, s. 70-71.

⁴⁹ Martinsson, 2020, s. 71.

⁵⁰ Se Anna Andersson, Straffansvar för folkrättsbrott och krigsförbrytelser: erfarenheter från Sverige, i Anna Andersson, Sofie A.E. Høgestøl och Anne Christine Lie (red.), Fremmedkrigere: Forebygging, straffefølgning og rehabilitering i Skandinavia, Gyldendal, 2018, s. 182.

internationella brott genomförs i länder där domstol har domsrätt baserad på universalitetsprincipen.⁵¹ Att enskilda länder lagför internationella brott baserat på universell jurisdiktion kan dessutom ha den indirekta effekten att andra gärningspersoner kan uppleva sin globala rörelsefrihet som begränsad.

4. Framgångsfaktorer för nationell lagföring

De internationella brotten är till sin natur komplexa brott som begås i svårtillgängliga miljöer. De är därför komplicerade att utreda och bedöma, både praktiskt och rättsligt. Nationella myndigheter och domstolar har mer begränsade resurser än internationella brottmålsdomstolar och dessas åklagarkontor. Dessutom är rättegångar om internationella brott ovanliga i länder där fred råder. Även i länder som Sverige, som genomfört förhållandevis många sådana rättegångar, är detta ovanliga fall och kommer rimligen så förbli. För att nationell utredning och lagföring ska bli effektiv bör arbetet därför organiseras i syfte att nyttja tillgängliga resurser på bästa sätt samt utveckla och ta tillvara på kunskap och erfarenhet. Flera lärdomar kan dras från Sverige och andra europeiska länder som visat sig effektiva i lagföring av internationella brott.

Specialiserade utredningsgrupper

Baserat på antal väckta åtal och genomförda mål verkar specialiserade grupper ("war crimes units") med liknande struktur i berörda myndigheter vara den främsta framgångsfaktorn för nationell lagföring av internationella brott.⁵² I Europeiska Unionens (EU) råds beslut om myndighetssamverkan för att lagföra internationella brott från 2003 rekommenderas medlemsländerna att etablera sådana grupper samt att säkerställa att myndigheterna har adekvata resurser och strukturer för att effektivisera arbetet.⁵³ Genom att centralisera utredningen av dessa brott ökar möjligheterna att bygga kunskap och erfarenhet, och om relevanta myndigheter har liknande strukturer underlättas nationell samverkan.⁵⁴

I Sverige har Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten specialiserade grupper för de internationella brotten. Att sådana grupper inrättades har sin grund i överväganden som gjorts gemensamt av relevanta myndigheter utifrån nämnda rådsbeslut, Romstadgans komplementaritetsprincip och erfarenheter från bl.a. Danmark och Norge.⁵⁵ Hur organisationerna sett ut har förändrats över tid men grupper särskilt inriktade på de internationella brotten har

---

⁵¹ Se Kaleck och Kroker, 2018 samt Langer och Eason, 2019.

⁵² Langer och Eason, 2019, s. 791–792.

⁵³ Europeiska Unionens Råd, beslut 2003/335/RIF av den 8 maj 2003 om utredning och lagföring av folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelse, ingress och para. 9.

⁵⁴ EuroJust, Key factors for successful investigations and prosecutions of core international crimes, <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/investigations-and-prosecutions-of-core-international-crimes.pdf>, 2022; Human Rights Watch, The Long Arm of Justice: Lessons from Specialized War Crimes Units in France, Germany, and the Netherlands, <https://www.hrw.org/report/2014/09/17/long-arm-justice/lessons-specialized-war-crimes-units-france-germany-and>, 2014; och Aksamitowska, 2021, s. 9-12.

⁵⁵ Magnus Elving, Pim Martinsson, Anders Fohgelberg, Per Lilja, Internationella förbrytare i Sverige – Att spåra upp, utreda och lagföra förövare av folkmord, brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och vissa andra grova internationella brott, Återblick – Utblick – Framåtblick, 26 januari 2007, s. 2, 10, 29-35. Se också Mark Klamberg, Myndigheter, aktörer och andra medverkande, i Mark Klamberg (red.), Lagföring i Sverige av internationella brott, Jure, 2020, s. 39-40.

bestått.⁵⁶ Normalt har de svenska målen två åklagare, där åtminstone en av åklagarna har tidigare erfarenhet av åtal för internationella brott.⁵⁷ Sådana strategiska val kan bidra till att bygga och sprida kunskap och erfarenhet inom respektive organisation.

Internationell samverkan

Eftersom internationella brott ofta begås i stor skala och orsakar flyktingströmmar kan gärningspersoner, vittnen och offer finnas utspridda över världen. Därför är samverkan mellan myndigheter över landsgränserna ofta en viktig del av utredningsarbete med dessa brott. Länder som deltar aktivt i internationell samverkan kring bevisinsamling har ofta fler genomförda rättegångar, vilket indikerar att sådan samverkan bidrar till effektivitet.⁵⁸ Idag finns flera möjligheter till internationell samverkan i dessa frågor. Inom EuroJust finns Genocide Network där polis och åklagare möts två gånger årligen, och de nordiska ländernas polis och åklagare möts årligen i en nordisk krigsbrottskonferens för att utbyta erfarenheter.⁵⁹ Europeiska länder har också initierat gemensamma utredningsgrupper för konflikterna i Syrien och för Ukraina.⁶⁰ Sådana kontakter kan också inspirera till att pröva nya metoder för utredning. Exempelvis bedrivs idag i Sverige liksom i Frankrike, Storbritannien, Belgien och Tyskland s.k. strukturella förundersökningar för insamling av bevis om internationella brott under pågående väpnade konflikter, t.ex. Syrien och Ukraina, utöver vanliga förundersökningar.⁶¹

På senare år har civilsamhällesorganisationer börjat delta i internationella samverkansforum. Flera länder interagerar med och/eller stödjer sådana organisationer.⁶² Flera civilsamhällesorganisationer arbetar idag med egna databaser som samlar dokumentation av internationella brott, vilket kan få betydelse för nationell utredning och lagföring. Dessa organisationer har också god kännedom om hur olika länder arbetar. De identifierar vilka länder som har gynnsamma lagstiftning, såsom universell jurisdiktion utan anknytningskrav, och som är framgångsrika med att lagföra internationella brott. Detta kan leda till en form av *forum shopping* där civilsamhällesorganisationer aktivt väljer vilka länder man överlämnar sin information till. Information från civilsamhällesorganisationer har spelat en roll i flera svenska rättsfall,⁶³ liksom i flera andra länder.⁶⁴

Användning av digitala bevis

Att utreda internationella brott är i många fall utmanande och resurskrävande. Dels är brotten i sig komplexa till sin karaktär och dels begås de per definition i svårutredda miljöer. Dessutom finns alltid utmaningar med att utreda brott som

---

⁵⁶ Se Klamberg, 2020, s. 39-40.

⁵⁷ Klamberg, 2020, s. 44.

⁵⁸ Langer och Eason, 2019, s. 793.

⁵⁹ Klamberg, 2020, s. 43.

⁶⁰ EuroJust, At a Glance: Universal Jurisdiction in EU Member States, 2023.

⁶¹ Langer och Eason, 2019, s. 787; och TRIAL International, 2024.

⁶² Langer och Eason, 2019, s. 793.

⁶³ Se exempelvis Svea hovrätts dom 2023-12-19 i mål B 9704-22, särskilt s. 160-161; och Blekinge tingsrätts dom 2024-05-02 i mål B 122-23 (friande, överklagad), särskilt s. 42-45.

⁶⁴ TRIAL International, 2014, s. 13.

begåtts utomlands. I vissa fall finns möjlighet till rättsligt samarbete med myndigheter i landet där det misstänkta brottet begåtts, i andra är det av olika skäl uteslutet.⁶⁵ I vissa fall behövs omfattande utredningsåtgärder under lång tid. Samtliga svenska rättsfall som rör de väpnade konflikterna i Iran, Rwanda och f.d. Jugoslavien baseras till stor del på muntlig bevisning och både utredning och rättegångar var omfattande.⁶⁶ I det s.k. Lundin oil-målet som rör dåvarande Sudan, inleddes förundersökningen år 2010 och pågick i över tio år innan åtal väcktes.⁶⁷ Att genomföra sådana utredningar och rättegångar kräver stora resurser.

På senare år har dock tillgång till digital bevisning gjort det möjligt att genomföra betydligt mindre omfattande rättegångar om internationella brott. Det rör sig framförallt om den stora tillgången på bilder och filmer i sociala medier, internetanslutna mobiltelefoner eller andra tekniska enheter som använts för att dokumentera händelser relaterade till internationella brott. Möjligheter att använda sådan typ av bevisning kan ses som en framgångsfaktor då det kan leda till snabbare, billigare och logistiskt enklare processer.⁶⁸ Samtidigt reser sådan bevisning särskilda bevistekniska utmaningar och myndigheterna behöver utveckla rättssäkra och effektiva metoder för att samla in och analysera digital bevisning.⁶⁹ Digitala bilder och filmer haft avgörande betydelse i flera svenska rättegångar. Bilder har använts för att visa att straffbara kränkningar av döda personers mänskliga värdighet begåtts,⁷⁰ och filmer för att visa att en utomrättsliga avrättning begåtts.⁷¹

Institutionell kompetens

För att fall som rör internationella brott ska behandlas rättssäkert behöver såväl polis och åklagare som målsägandebiträden, försvarsadvokater och domare ha kunskap om relevant folkrätt, framförallt IHR och ISR, och internationell rättspraxis. Förmåga att tolka och tillämpa det nationellt stadgade internationella brottet i linje med hur internationella domstolar tolkat och tillämpat motsvarande brott är essentiell för en korrekt bedömning i dessa fall, och för rättssäkerheten.⁷² Vid införandet av de internationella brotten i svensk rätt angav lagstiftaren att tolkning och tillämpning måste ta stor hänsyn till folkrätten och internationell rättspraxis.⁷³ De internationella brotten har införts på liknande men lite olika sätt i nationell lagstiftning i olika länder och att de tolkas och tillämpas på liknande sätt och i linje med folkrätten är från ett

---

⁶⁵ Se Miriam Ingeson, Strukturella förundersökningar, i Mark Klamberg (red.), Lagföring i Sverige av internationella brott, Jure, 2020.

⁶⁶ Se Andersson, 2018, s. 184.

⁶⁷ Åklagarmyndigheten, Åtal för medhjälp till folkrättsbrott, grovt brott, i Sudan, <https://www.aklagare.se/nyheter-press/pressmeddelanden/2021/november/atal-for-medhjalp-till-folkrattsbrott-grovt-brott-i-sudan/>, 2021-11-11. Stockholms tingsrätt, mål nr. B 11304-14.

⁶⁸ Langer och Eason, 2019, s. 794-796; och Aksamitowska, 2021, s. 210.

⁶⁹ Aksamitowska, 2021, s. 198 ff.

⁷⁰ Se Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2017-04-11 i mål B 3187-16; Södertörns tingsrätts dom 2017-09-25 i mål B 11191-17; Högsta domstolens dom 2021-05-05 i mål B 5595-19 (NJA 2021 s. 303); Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2023-06-08 i mål B 461-23; Göteborgs tingsrätts dom 2023-03-29 i mål B 7721-21, B 4663-22.

⁷¹ Stockholms tingsrätts dom 2017-02-16 i mål B 3787-16 (se s. 11), fastställd med Svea hovrätts dom 2017-05-31 i mål B 2259-17, se särskilt s. 4-6.

⁷² Sharon Weill, *The Role of National Courts in Applying International Humanitarian Law*, OUP, 2014, s. 187 och 189.

⁷³ Prop. 2013/14:146, s. 71 och 78.

globalt perspektiv viktigt för rättssäkerheten vid lagföring av internationella brott med universell jurisdiktion.

Sharon Weil har visat att huruvida nationella rättsordningar kan hantera fall som rör IHR och ISR korrekt och rättssäkert beror i stor utsträckning på domstolarnas oberoende, hur de förhåller sig till den exekutiva makten och vilka formella möjligheter och erfarenheter domstolar har att tillämpa folkrätt generellt. Nationella domstolar som är vana att tillämpa mänskliga rättighetstraktat verkar även hantera IHR och ISR mer korrekt än domstolar i rättsordningar där sådana formella möjligheter och erfarenheter saknas.⁷⁴ Även om de dualistiska nordiska länderna hanterar folkrätten och den nationella rätten som separata system är idag EKMR och EU/EES-rätten integrerade i nationell rättstillämpning i alla de nordiska länderna.⁷⁵ Utifrån denna strukturella aspekt är de nordiska länderna väl rustade att lagföra internationella brott i linje med internationell rättspraxis. Eftersom många länder saknar kapacitet eller vilja att lagföra internationella brott på ett rättssäkert sätt är det viktigt att de länder som har goda strukturella förutsättningar faktiskt gör det.

Ingrid Österdahl har beskrivit hur kunskap i det svenska rättsväsendet byggs upp rättsfall för rättsfall, och att flera komplicerade rättsfrågor har behandlats, ibland med behjälplig vägledning av internationell rättspraxis och ibland i situationer där sådan helt saknats. Även om inte alla fall varit felfria,⁷⁶ konkluderar Österdahl att det rör sig om en ”våldsam utveckling” inom svenska myndigheter och domstolar.⁷⁷ Svensk polis, åklagare och domstolsväsende har idag en gedigen erfarenhet av att utreda och lagföra internationella brott.⁷⁸ Det svenska exemplet visar att nationell kompetens och erfarenhet byggs upp rättsfall för rättsfall.

Den svenska erfarenheten återspeglas i andra länder. Genom att genomföra utredningar och rättegångar om internationella brott byggs inte bara erfarenhet utan även effektivitet. Baserat på data från ett stort antal länder har Eason och Langer visat att erfarenhet av att utreda, åtala och lagföra internationella brott som begåtts i utlandet genererar institutionell kunskap som underlättar för att fler liknande rättegångar ska kunna genomföras.⁷⁹

5. Nationell lagföring har global betydelse

Utvecklingen med ökad nationell lagföring av internationella brott har lyfts fram som ett viktigt bidrag till det globala målet att motverka straffrihet.⁸⁰ Utvecklingen syns i hela världen men är tydligast i Europa. I Europa kan göras en uppdelning mellan länder som utreder internationella brott som begåtts på

---

⁷⁴ Weil, 2014.

⁷⁵ Martti Koskeniemi, Folkrätten i de nordiska länderna på 1900-talet, Nordiska juristmötet 2017 i Helsingfors, <https://nordiskejurister.org/41-nordiske-juristmote-i-helsingfors-2017/>, 2018, s. 31.

⁷⁶ Se Inger Österdahl, Folkrättsbrott i svenska domstolar: En våldsam utveckling, SvJT, vol. 104, 2020, s. 174 och 180; och Ola Engdahl, Dom för folkrättsbrott visar på kunskapsbrister hos rättens aktörer, Advokaten: Tidskrift för Sveriges advokatsamfund, nr 6, 2011, årgång 77.

⁷⁷ Österdahl, 2020.

⁷⁸ Se Österdahl, 2020 och Andersson, 2018.

⁷⁹ Langer och Eason, 2019, s. 792-793.

⁸⁰ Se exempelvis Aksamitowska, 2021, s. 190; och TRIAL International, 2024, s. 11.

det egna territoriet och länder som utreder brott som begåtts utomlands. Den första gruppen inkluderar främst länder som tidigare ingick i det f.d. Jugoslavien samt Ukraina. Länder som ingick i det f.d. Jugoslavien har, med varierande ambition och framgång, utrett och lagfört internationella brott sedan konflikterna på 90-talet, parallellt med ICTY.⁸¹ Ukraina utreder och lagför internationella brott under pågående konflikt på det egna territoriet,⁸² parallellt med ICC:s åklagares pågående utredningsarbete.⁸³ Den andra gruppen inkluderar framförallt Frankrike, Tyskland, Nederländerna, Sverige och Finland. Dessas lagföring rör internationella brott som begåtts i en rad olika länder men de flesta fall rör Syrien, Irak, Rwanda, och f.d. Jugoslavien,⁸⁴ även om det geografiska fokuset breddats de senaste åren.⁸⁵

Processer vid ICC har efter två decennier resulterat i att endast sex personer dömts för internationella brott och fyra har friats.⁸⁶ I Sverige har 18 fall om internationella brott genomförts i skrivande stund. I dessa fall har 14 personer dömts för folkrättsbrott och/eller krigsförbrytelser och tre även för folkmord medan fyra personer har friats (en av de friade domarna har nyligen överklagats). Därtill pågår två rättegångar och flera förundersökningar. Trots det i numerär ringa antalet är det i jämförelse med jämförbara länder ett substantiellt antal. Att antalet svenska fall är högre än vid ICC visar att nationell lagföring kan vara effektiv. Det stödjer också tesen att de nordiska länderna kan och bör bidra i det globala arbetet mot straffrihet.

En av anledningarna till att de svenska fallen är fler än vid ICC är att de rör ”mindre ansvariga” personer, vilka kan vara lättare att lagföra än de mest ansvariga.⁸⁷ Flera av de svenska fallen gäller personer som inte haft någon ledande ställning och internationella brott av mindre omfattning. Framförallt gäller det de s.k. poseringsmålen, där enskilda bl.a. poserat för bilder med döda eller sårade personer eller kroppsdelar i syfte att kränka dessas mänskliga värdighet, vilka har resulterat i straff i den lägre graden av straffskalan.⁸⁸ Samtidigt ska framhållas att majoriteten av de svenska fallen rör komplexa situationer som orsakat flera människor död eller skada och befunnits utgöra grova folkrättsbrott/krigsförbrytelser och i tre fall även folkmord.⁸⁹

---

⁸¹ Charney, 2001, s. 123. Se även t.ex. OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, War Crimes Case Processing in Bosnia and Herzegovina (2004-2021), https://www.osce.org/files/f/documents/d/1/494881_0.pdf.

⁸² Ukraine probing over 122,000 suspected war crimes says prosecutor, Reuters, 23 February 2024, <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-probing-over-122000-suspected-war-crimes-says-prosecutor-2024-02-23/>.

⁸³ ICC, Situation in Ukraine, ICC-01/22, investigation, <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.

⁸⁴ EuroJust, At a Glance: Universal Jurisdiction in EU Member States, 2023.

⁸⁵ TRIAL International, 2024, s. 11.

⁸⁶ Fem personer har också dömts för brott mot domstolens rättsskipning. Flera fall har avskrivits och flera processer är inaktiva då den misstänkte inte överlämnats.

⁸⁷ Se Ferdinandusse och Whiting, 2021, s. 770.

⁸⁸ Se Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2017-04-11 i mål B 3187-16; Södertörns tingsrätts dom 2017-09-25 i mål B 11191-17; Högsta domstolens dom 2021-05-05 i mål B 5595-19 (NJA 2021 s. 303); Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2023-06-08 i mål B 461-23; Göteborgs tingsrätts dom 2023-03-29 i mål B 7721-21, B 4663-22.

⁸⁹ Gällande folkrättsbrott och/eller krigsförbrytelse vilka bedömts som grovt brott och drabbat flertalet människor, se: Stockholms tingsrätts dom 2006-12-18 i mål B 4084-04 (fällande); Stockholms tingsrätts dom 2011-04-08 i mål B 382-10 (fällande); Svea hovrätts dom 2012-12-19 i mål B 1248-12 (friande); Svea hovrätts dom 2017-05-31 i mål B 2259-17 (fällande); Svea hovrätts dom 2023-12-19 i mål B 9704-22 (fällande); Stockholms tingsrätts dom 2024-06-20 i mål B 5459-23 (friande, ej vunnit laga kraft). Gällande folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, vilka drabbat flertalet människor, se: Svea hovrätt dom 2014-06-19 i mål B 6659-13 (fällande); Svea hovrätts dom 2017-02-15 i mål B 4951-16 (fällande); och Svea hovrätts dom 2019-04-29 i mål B 6814-18 (fällande).

Betydelsen av att lagföra ”small fish”

Som nämnts ovan kan argumenteras för en huvudsaklig rollfördelning där internationell lagföring bör prioritera utredning av de mest ansvariga, s.k. ”big fish”, medan nationell lagföring kan inriktas mer mot mellan eller mindre ansvariga personer, s.k. ”small fish”. Samtidigt hävdas ibland att lagföring av ”small fish” har liten eller ingen betydelse. Vissa menar att det enbart är lagföring av höga civila och militära ledare som har reell och symbolisk betydelse. Jag håller inte med. I min mening finns flera argument för att lagföra ledare på mellan eller låg nivå likväl som personer utan ledande ställning för internationella brott av både större och begränsad omfattning.

Det främsta argumentet för att lagföra personer utan ledande ställning för internationella brott av enklare karaktär och mindre omfattning är i min mening den goda tillgången på bevis. Idag florerar mängder av bilder, videor och uttalanden i chattgrupper och på sociala medier som kan användas som bevis. Mycket av detta finns öppet för var och en att se, världen över. De numer ganska många nationella domarna i de s.k. ”poseringsmålen” signalerar både till gärningspersoner, brottsoffer och till andra att uppenbara bevis inte går myndigheterna förbi. De visar att myndigheter ser, dokumenterar och reagerar på straffbara överträdelser av folkrätten.

Lagföring av mellan och mindre ansvariga personer visar också att de som faktiskt utför internationella brott inte kan undgå ansvar eller gömma sig bakom personer i ledande ställning. Internationella brott utförs kollektivt, och ofta har både personer i ledande position och enskilda stridande eller civilpersoner ansvar för att de begås. Det är önskvärt att lagföra hela kedjan av gärningspersoner. Genom att nationella rättsordningar utreder och lagför personer i flera olika positioner undviks uppfattningen att ansvaret enbart ligger någon annanstans, hos personer högre upp i hierarkin. Att ingen personkategori är exkluderad från att utredas och lagföras för internationella brott kan stärka ISR:s avskräckande effekt.⁹⁰

Likaså talar brottsofferperspektivet för att både personer som planerar, beordrar och utför internationella brott bör utredas och lagföras. Europadomstolen har uttalat att offers och anhörigas mänskliga rättigheter innebär att internationella brott ska utredas och lagföras oberoende av rank.⁹¹ Rättegångar om internationella brott kan också fylla fler funktioner än nationella brott, såsom att bidra till att klargöra vad som skett i dessa svåra situationer och i förlängningen bidra till försoning.⁹² Exempelvis kan personen som dömdes av svensk domstol för mord och grovt folkrättsbrott i Iran på 1980-talet troligen inte ses som en av ”de mest ansvariga”. Brotten har dock drabbat ett stort antal människor. Rättegången har haft betydelse för anhöriga till de som dödades,

---

⁹⁰ ICC, Judgment on the Prosecutor’s appeal against decision of Pre-Trial Chamber I entitled ‘Decision on the Prosecutor’s Application for Warrants of Arrest, Article 58’, Lubanga Dyilo, Appeals Chamber, 13 July 2006, ICC-01/04-169-US-Ex, para. 73.

⁹¹ European Court of Human Rights (ECtHR), Margus v. Croatia, Grand Chamber, Judgment, 27 May 2014, Appl. No. 4455/10, para. 139.

⁹² Fanny Holm, Den internationella straffrättens ändamål och Fanny Holm, Brottsoffer, båda i Mark Klamberg (red.), Lagföring i Sverige av internationella brott, Jure, 2020, s. 48 respektive s. 323.

överlevande samt för andra eftersom det var första gången som någon hölls straffrättsligt ansvarig för de brott som begicks av regimen under denna period.

De internationella brotten har olika skyddsintressen och rekvisit och inbegriper en rad olika omfattande gärningar. Alla de internationella brott som ingår i Romstadgan utgör dock ”de allvarligaste brotten som angår hela det internationella samfundet”.⁹³ Det finns därför ett värde i att *alla* internationella brott som motsvarar Romstadgans brott utreds, och inte enbart vissa. Inte minst för att utredning och lagföring av internationella brott signalerar att de folkrättsliga primärreglerna, IHR och mänskliga rättigheter ska respekteras.⁹⁴ Vidare kan lagföring av alla brott som återspeglas i Romstadgan men som inte prioriteras vid ICC ses som aktivt stöd för ICC och ISR.

Slutligen kan nämnas att ett av de mest inflytelserika internationella straffrättsfallen rör just en s.k. ”small fish”, nämligen Tadic.⁹⁵ Domen mot Tadic var den första internationella brottmålsdomen sedan Nuremberg-rättegångarna och följaktligen restes en rad fundamentala rättsfrågor. ICTY:s avgörande av dessa frågor har kommit att få ett långvarigt och betydande inflytande på IHR och ISR. Tadic-målet var också en första byggsten i arbetet som ledde till att ICTY senare kunde pröva de högst ansvariga politiska och militära ledarna.

Liksom Tadic, kan nationella rättsfall mot ”small fish” bidra till att utveckla institutionell kompetens och etablera fakta som bidrar till att i framtiden kunna driva fall mot personer med större ansvar. Exempelvis hade svensk åklagare genomfört flera utredningar och rättegångar mot personer utan ledande ställning som begått krigsförbrytelser i Syrien innan åtal väcktes mot en syrisk officer.⁹⁶ Om ledande personer inom exempelvis den syriska armén eller IS i framtiden kommer att prövas för internationella brott kan nationella rättsfall mot personer med lägre position komma att bli betydelsefulla.

Tadic-målet visar också att betydelsefulla rättsfrågor kan uppkomma även i fall som rör mindre ansvariga personer. Det kan därför finnas ett rättsutvecklingsintresse i att pröva vissa situationer, oavsett om de rör mindre ansvariga personer och mindre omfattande internationella brott. Även om internationella brottmålsdomstolar är mest lämpade att utveckla ISR kan vissa rättsfrågor uppkomma i situationer som inte kommer prövas internationellt. I sådana situationer kan nationell rättspraxis, särskilt om det sker en interaktion mellan nationella rättsordningar, bidra till att utveckla ISR.⁹⁷

I de s.k. poseringsmålen har nationella domstolar fått hantera folkrättsliga frågor som inte avgjorts internationellt. Finland var såvitt jag kunnat finna först

---

⁹³ Artikel 5 Romstadgan.

⁹⁴ Österdahl, 2020, s. 180.

⁹⁵ Se exempelvis ICTY, Prosecutor v. Tadić, Appeals Chamber, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, Case No. IT-94-1.

⁹⁶ Se Stockholms tingsrätts dom 2024-06-20 i mål B 5459-23 (friande, har ej vunnit laga kraft).

⁹⁷ Anna Andersson, Outrage upon the Personal Dignity of the Dead in International and Swedish War Crimes Legislation and Case Law, *Scandinavian Studies in Law*, Vol. 66, 2020, s. 278. Se också Mark Klamberg, Avslutning – nationell förankring och vägen mot komparativ internationell straffrätt, i Mark Klamberg (red.), *Lagföring i Sverige av internationella brott, Jure*, 2020, s. 402.

med att åtala och döma kränkande posering med döda som krigsförbrytelse.⁹⁸ Därefter har Sverige, Tyskland och Nederländerna genomfört flertalet rättegångar mot personer som åtalats för liknande gärningar och motsvarande brott.⁹⁹ I det första svenska åtalet av denna typ hänvisar åklagaren till två finska fall,¹⁰⁰ och när ett fall avgjordes av svenska HD hänvisades till ett avgörande från tyska högsta domstolen.¹⁰¹ Denna typ av interaktion där nationella vägledande avgöranden ger uttryck för liknande förståelse av likvärdigt nationellt stadgade internationella brott kan i förlängningen utveckla även den internationella förståelsen av det internationella brottet. De nordiska domstolarna torde med grund i lagstiftning som baseras på Romstadgan ha goda språkliga och rättsliga förutsättningar för att engagera sig i sådan interaktion och bidra till utvecklingen av ISR.

6. Avslutning

Det ligger mycket i trendspaningen att ”framtiden för internationell straffrätt är nationell”. I alla fall har flera länder, inkluderat Sverige och Finland, visat att framtiden för lagföring av internationella brott är nationellt och den är nu. Givet ICC:s begränsade jurisdiktion och fokus på få fall med höga ledare är det också stater som behöver tillse att (andra) personer som begått internationella brott inte går ostraffade. Även om dessa brott är och kommer förbli ovanliga i nationella rättssystem i länder där fred råder så har sådana nationella rättsordningar visat sig effektiva i lagföring av internationella brott. Att fler och fler personer lagförs för internationella brott världen över är en positiv utveckling och sammantaget står nu nationell lagföring för den substantiella delen av det globala arbetet mot straffrihet.

Om fler länder blir mer aktiva i att utreda och lagföra internationella brott kommer fler brottsoffer få upprättelse, fler gärningspersoner hållas till ansvar och andra gärningspersoner kan uppleva att deras globala rörelsefrihet i praktiken kringskurits. En ytterligare aspekt är att sådan lagföring bidrar till att stärka folkrätten i de situationer där den behövs mest.

Utifrån formella och strukturella förutsättningar är de nordiska länderna väl lämpade att ta en större roll i det globala arbetet mot straffrihet. Om de i detta också fortsätter interagera med varandras rättspraxis finns förutsättningar för att bidra även till utvecklingen av den internationella straffrätten.

Teser

- Huvudtes: De nordiska länderna bör -fortsatt eller i större utsträckning- utreda och lagföra internationella brott

---

⁹⁸ Se Birkalands tingsrätts dom 2016-03-18, nr 16/112431, ärendenummer R16/1304 och Centrala Tavastlands tingsrätts dom 2016-03-22, nr 16/112863, ärendenummer R16/214.

⁹⁹ Se exempelvis EuroJust, Overview of National Jurisprudence April 2020, https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Partners/Genocide/2020_GNS_Overview-National-Jurisprudence_EN.pdf; och TRIAL International, 2024, s. 94. Se även Andersson, 2020.

¹⁰⁰ Se Blekinge tingsrätts dom 2016-12-06 i mål B 569-16, s. 3.

¹⁰¹ Högsta domstolens dom 2021-05-05 i mål B 5595-19, para. 25 (NJA 2021 s. 303) som hänvisar till Bundesgerichtshof den 27 juli 2017, BGH 3 StR 57/17.

- På grund av ICC:s begränsningar är nationell lagföring det enda alternativet till straffrihet för en stor mängd personer som begått internationella brott
- Stater har det primära ansvaret för att utreda och lagföra internationella brott och de nordiska länderna har goda förutsättningar för att ta sådant ansvar
- Lagföring i dualistiska rättsordningar förutsätter att de internationella brotten är införda i nationell lag med extra-territoriell jurisdiktion, företrädesvis baserat på universalitetsprincipen
- Effektiv nationell lagföring fordrar dessutom särskilda utredningsgrupper, specialkompetens, nationell och internationell samverkan samt möjlighet att använda digital bevisning
- Nationell lagföring av mindre ansvariga personer utgör viktiga symboliska och kvantitativa bidrag till det globala arbetet mot straffrihet
- Slutsats: Nationella rättssystem -inte minst de nordiska- kan och bör bidra med effektivitet och kvantitet i det globala arbetet mot straffrihet